

Дрозд Валентина Георгіївна, провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії з проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Реформування кримінального процесуального законодавства, яке відбулося 2012 року, змінило не лише концепцію здійснення кримінального провадження, а й нормативну структуру процесуального закону. Зокрема, у чинному КПК України закріплено окрему главу 19 «Загальні положення досудового розслідування», яка об'єднує в собі дев'ять нормативних положень, що безпосередньо регулюють питання здійснення досудового розслідування незалежно від його диференціації. Доктринальні підходи до з'ясування сутності загальних положень досудового розслідування, які достатньо ґрунтовно висвітлені в науці кримінального процесу, свідчать про їх дискусійний характер. У зв'язку із цим, можна виокремити три основні підходи до тлумачення досліджуваного поняття.

Перша група дослідників (С. А. Шейфер, Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко, Л. Д. Удалова та інші) наголошують, що загальні положення досудового розслідування є виявом кримінального провадження, що визначає сутність стадії. Засади кримінального провадження на стадії досудового розслідування діють як безпосередньо, так і через систему загальних положень. Загальні положення, сформульовані у главі 19 КПК України, розвивають і конкретизують основні вимоги, сформульовані в засадах кримінального провадження, закріплених у главі 2 КПК України.

Друга група дослідників зазначеної проблематики (М. В. Жогін, Ф. Н. Фаткуллін) ототожнюють загальні положення досудового розслідування з принципами кримінального процесу. Ми не поділяємо таку позицію, оскільки зазначені категорії мають різне призначення й спрямованість. Крім того, загальні положення досудового розслідування стосуються лише однієї стадії, а засади кримінального провадження поширюються на весь кримінальний процес.

Третя група процесуалістів стверджує, що загальні положення досудового розслідування є самостійним правовим поняттям. Так, В. В. Павловський, дисертаційна робота якого присвячена саме дослідженню загальних положень досудового розслідування, доходить висновку, що досліджуване поняття слід тлумачити як такі, що ґрунтуються на засадах кримінального провадження, положення, що визначають зміст, форму і специфіку досудового розслідування як самостійної стадії кримінального провадження та відображають основні напрями процесуальної діяльності учасників кримінального провадження [1, с. 11].

Вважаємо оптимальним погляд на загальні положення досудового розслідування як самостійного правового явища, оскільки в цих положеннях встановлено правила, що визначають загальний процесуальний порядок досудового розслідування, а також найістотніші вимоги, що пред'являють до порядку здійснення процесуальних дій і прийняття рішень уповноваженими службовими особами.

На сучасному етапі розвитку кримінального процесу до загальних положень досудового розслідування законодавець відносить: початок досудового розслідування (ст. 214 КПК України); підслідність (ст. 216 КПК України); об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування (ст. 217 КПК України); місце проведення досудового розслідування (ст. 218 КПК України); строки досудового розслідування (ст. 219 КПК України); розгляд клопотань під час досудового розслідування (ст. 220 КПК України); ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (ст. 221 КПК України); недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування (ст. 222 КПК України).

Ураховуючи неоднорідність правових положень, які стосувалися порядку провадження на стадії досудового розслідування за КПК 1960 року, В. Г. Уваров виокремив у їх системі як загальні положення досудового слідства (розслідування), так і специфічні принципи досудового розслідування [2, с. 415–419]. Положення КПК України 1960 року не зовсім чітко відображали сутність загальних положень досудового розслідування, оскільки серед них були й такі положення, що передбачали врегулювання процесуальної діяльності не в кожному кримінальному провадженні, зокрема, це стосувалося діяльності міжнародної слідчої групи (ст. 119¹, 119²); порядку вирішення питань про забезпечення цивільного позову (ст. 123–126). Тож законодавець цілком слушно визначив ті загальні положення досудового розслідування, які нині передбачені чинним КПК України.

Беручи до уваги наявні наукові підходи та законодавче унормування загальних положень досудового розслідування, вважаємо, що їх слід систематизувати так: 1. Загальні положення досудового розслідування, спрямовані на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, до яких належать: а) початок досудового розслідування; б) підслідність; в) об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування; г) місце проведення досудового розслідування; д) строки досудового розслідування. 2. Загальні положення досудового розслідування, спрямовані на забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, до яких належать: а) розгляд клопотань під час досудового розслідування; б) ознайомлення з матеріалами

досудового розслідування до його завершення; в) недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. Цей підхід є умовним, оскільки під час дотримання норм КПК України щодо проведення швидкого, повного та неупередженого розслідування (тобто положень першої групи) будуть забезпечені права, свободи та законні інтереси учасників досудового розслідування (тобто загальні положення другої групи).

Хоча на законодавчому рівні й визначено перелік загальних положень досудового розслідування, у наукових джерелах пропонують інший їх зміст. Так, деякі науковці обстоюють ширший перелік цих положень. Наприклад, Є. М. Коваленко до таких положень відносить: підслідність; провадження досудового слідства; забезпечення прав учасникам досудового слідства; недопущення розголошення даних досудового слідства; складання процесуальних документів під час провадження досудового слідства; розслідування злочинів групою слідчих; використання науково-технічних засобів під час розкриття й розслідуванні злочинів [3, с. 276]. Проте, на нашу думку, спірним є віднесення такого положення, як забезпечення прав учасникам досудового слідства, до категорії загальних, оскільки це є завданням усього кримінального провадження, а не лише стадії досудового розслідування.

Учений В. М. Тертишник до загальних умов досудового розслідування, що не закріплені на рівні закону, відносить провадження розслідування групою слідчих; усебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи; документування процесуальної діяльності; забезпечення прав та безпеки учасників процесу; процесуальну самостійність і незалежність слідчого [4, с. 355]. Дискусійним, на нашу думку, є віднесення до загальних положень усебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, адже це також є завданням кримінального провадження, а не окремої його стадії. Позиції процесуалістів щодо тих чи тих загальних положень досудового розслідування різняться, оскільки вони розглядають їх крізь призму певних правил основних положень не тільки досудового розслідування, а кримінального провадження загалом, а іноді – у контексті його завдань. Водночас порушені питання потребують окремого комплексного вивчення.

Список використаних джерел

1. Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Павловський. – Київ, 2016. – 246 с.
2. Уваров В. Г. Теоретико-правові умови загальних положень кримінального процесу / В. Г. Уваров // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 415–419.
3. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : підручник / Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.
4. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник / В. М. Тертишник. – 4-те вид., доповн. і переробл. – Київ : А.С.К., 2003. – 1120 с.